

УДК 32:001.8(045)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО СТРАТЕГУВАННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Поліна Міненкова

*Національний інститут стратегічних досліджень
вул. Пирогова, 7а, 01030, м. Київ, Україна*

У статті розглянуто найбільш поширені типи сучасних офіційних документів стратегічного рівня у сфері національної безпеки та зовнішньої політики. Описано основні підходи їх ієрархічного підпорядкування. Проведено аналіз ключових етапів розвитку, трансформації та концептуалізації поняття «велика стратегія».

Ключові слова: стратегія, велика стратегія, стратегічні документи, національна безпека, національні інтереси, зовнішня політика.

Відносини і взаємодії, з якими зіштовхується сучасний глобалізований світ, стають дедалі складнішими. Водночас вони формують середовище можливостей і ризиків, розмиваючи кордони між внутрішньою та зовнішньою політикою. У стрімкому процесі змін міжнародних конкурентних умов, зростання взаємозалежності та інформаційної перенасиченості переваги отримують ті країни, керівництво яких здатне своєчасно реагувати на геополітичні зміни, швидше адаптуватися до нових викликів і постійно змінюваних «правил гри» на світовій арені, а також належним чином оцінювати й ефективно використовувати національні економічні, політичні, інформаційні та інтелектуальні ресурси.

Необхідність забезпечення національної безпеки та її інституалізація в національній стратегії, а також пов'язаних із нею документах стає одним із найбільш значущих завдань для країн у міжнародній системі XXI ст.

Феномен стратегії є об'єктом вивчення різноманітних наук. Її дослідженням останніми роками активно займаються філософи, соціологи, історики, економісти, політологи, юристи, психологи, демографи, представники військової та інших галузей наукового знання. Основи знання про стратегію були закладені давньокитайським стратегом Сунь-Цзи та розвинуті у працях німецьких воєнних теоретиків К. Клаузевіца, Г. Мольтке, французького і російського генерала і воєнного письменника А.А. Жоміні, а також російських воєначальників і воєнних теоретиків О. Суворова, А. Снесарьова й О. Свечіна.

Значна частина праць таких українських дослідників, як А. Шлепаков, Г. Цветков, Ю. Пахомов, А. Дашкевич, Ю. Павленко, О. Потехін, Є. Камінський, Б. Канцелярук, О. Зернецький, С. Шергін, Л. Лещенко, І. Хижняк, С. Юрченко, А. Круглашов, І. Коваль, А. Веселовський, Б. Гончар, С. Галака та ін. присвячена тематиці стратегічного планування зовнішньої політики та міжнародного співробітництва у сучасній архітектурі глобального світу.

Серед сучасних дослідників проблематики глобальних, міжнародно-політичних стратегій, стратегій національної безпеки варто назвати роботи Г. Яргера, Дж. Модельскі, Дж. Ная, Н.Дж. Спикмена, З. Бжезинського, Р. Хааса, Дж. Айкенбері, Е. Нордлінгера, Б. Позена, А. Росса, Р. Арта, С.К. Грея, А. Гольштейна, Р.У. Міда, Э. Бацевича, М. Уорнера, Дж. Стівенсона, Х. Брандса, Г. Харта, Р. Кагана, М. Младеновича, А.А. Плащинского,

Е.Я. Баталова, А.В. Радчука, А.Д. Богатурова, С.А. Сидоркіна, Т.А. Шаклеїну, С.М. Рогова, В.А. Кременюка, О.А. Тимофєєва, А.В. Манойло, Є.О. Савченко.

Питанням теорії національних стратегій найвищого рівня та їх концептуалізації в понятті «велика стратегія» присвячені роботи Дж.Л. Каддіса, П. Фівера, В. Мартеля, К.А. Мердока, Б.Л. Гарта, Е. Люттвака, П. Кеннеді, Дж. Фуллера, М. Говарда.

Поняття «велика стратегія» у сучасному розумінні є винаходом ХХ ст., а процес його концептуалізації досі триває. Аналіз останніх публікацій дає змогу констатувати надмірний історизм, притаманний значній частині досліджень із цієї проблематики. Відсутній системний аналіз основних етапів розвитку і трансформації поняття «велика стратегія». Натомість більшість дослідників пропонують вивчення окремих прикладів з історії. Бракує також єдності у розумінні ієрархічної підпорядкованості концептуально-доктринальних документів у сфері зовнішньої політики та національної безпеки.

Метою статті є аналіз найбільш поширених типів сучасних офіційних документів із питань національної безпеки стратегічного рівня та їх ієрархічної підпорядкованості, а також дослідження основних історичних етапів концептуалізації поняття «велика стратегія» у сфері безпеки та зовнішньої політики.

Стратегія національної безпеки сучасної держави «є національним планом скоординованого використання всіх інструментів державної влади як військового, так і невійськового характеру для досягнення цілей, які захищають і просувають національні інтереси» [1, с. 624]. Термін «стратегія національної безпеки» описує «планомірний, систематичний і раціональний процес <...>, сформований сильними лідерами, організаційними культурами й урядовими структурами» [2, с. 6]. Кінцевою метою цього процесу є «виражена у письмовій формі публічна, авторитетна декларація держави про те, у який спосіб вона має намір досягти своїх цілей безпеки як у міжнародному, так і у внутрішньому безпековому середовищі. Це офіційні стратегії, написані й опубліковані урядами» [1, с. 624].

У міжнародній політичній системі існує ряд різних типів офіційних концептуально-доктринальних документів, що стосуються питань національної безпеки, кожен із яких має власну описову назву. Найпоширенішими прикладами є: стратегія національної безпеки, біла книга, стратегічний оборонний огляд і національна стратегія оборони. Найбільш всеосяжний національний документ у більшості країн світу має назву «стратегія національної безпеки».

Стратегія національної безпеки може слугувати різноманітним цілям. Посилаючись на ряд різних джерел, професор Техаського університету (США) Шарон Кадл зазначає, що успішна стратегія національної безпеки забезпечує можливість:

- надання детального стратегічного бачення сучасного та майбутнього безпекового середовища;
- відображення національних цінностей;
- представлення комплексного аналізу діапазону загроз для батьківщини;
- консолідації пов'язаної з національною безпекою урядової політики та стратегії;
- представлення пріоритетних і вимірюваних цілей та завдань із зазначенням термінів їх досягнення;
- визначення міжнародних і внутрішніх факторів на кшталт порівняльних можливостей, проблем та тенденцій, які можуть вплинути на досягнення цілей і завдань безпеки;
- розроблення загальнодержавного підходу до політики та стратегії національної безпеки, що охоплює всі відповідні департаменти та відомства;
- визначення напрямів діяльності та ресурсів (шляхів і засобів), які використовуватимуться для досягнення національних цілей;

– надання рекомендацій керівництву урядових департаментів та агентств щодо бюджетування, планування й організації своїх обов'язків із реалізації національної стратегії;

– виступати інструментом для запиту ресурсів для досягнення визначених цілей [3, с. 13–14].

Справжня цінність публічно задекларованої стратегії національної безпеки найкраще визначається реальним наміром її розробників. Ключове питання, яке визначає мету її авторів, полягає в тому, чи є стратегія реалістичною? Чи можливо досягти перерахованих у ній цілей за наявних ресурсів? Або ж вона є інструментом стратегічного зв'язку, що відображає потреби національної безпеки країни у зовнішніх міжнародних ресурсах, а також обґрунтовує перелік внутрішніх ресурсів, необхідних для досягнення зазначених у ній цілей і завдань національної безпеки?

Перша офіційна американська стратегія національної безпеки (Стратегія національної безпеки Сполучених Штатів), яка була розроблена в 1987 р., характеризувалася як корисний документ, що «об'єднує всі відомі офіційні заяви щодо американської зовнішньої й оборонної політики <...>, визначає <...> американські інтереси та цілі <...>, а також перераховує деякі загрози для зазначених інтересів». Водночас ця стратегія національної безпеки описувалася як така, що не «визначає пріоритетів та альтернатив, які є сутністю стратегії». На думку генерала армії та професора Військової академії США Амоса Азарія Джордана, така стратегічна точність може бути передбачена лише в секретному документі [3, с. 14]. Іншими словами, рівень користі окремих документів, пов'язаних із питаннями національної безпеки, для загальнодержавної спільноти відповідної країни залежить від фактичного наміру їх створення.

Серед офіційних документів нижчого стратегічного порядку слід згадати документ під назвою «біла книга». Біла книга – це назва офіційного урядового звіту, в якому визначається політика уряду з єдиного функціонального питання регіональної політики на кшталт оборони або контртероризму. Цей тип стратегічних документів здебільшого є поширеним у країнах Співдружності Націй, очолюваної Великою Британією (власне Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія та Канада) [4]. Подібні документи також включають стратегічні оборонні огляди, відомі в Сполучених Штатах як QDR (Quadrennial Defense Review – у пер. з англ. «чотирирічний оборонний огляд»). Завданням оборонних оглядів є ефективно зведення національних інтересів і шляхів підтримки цих інтересів за допомогою необхідних військових ресурсів (військових сил, кадрового складу, інфраструктури та матеріалів) для забезпечення національної безпеки необхідним військовим потенціалом. Наявність такого документа дозволяє уряду визначати стан поточного безпекового середовища і, відповідно, враховувати його в стратегічному плануванні. «Огляд описує типи збройних сил, необхідних у майбутньому, допомагає планувати належні ресурси для їх забезпечення» [3, с. 15–16]. Аналогічними до оборонних оглядів документами є стратегії національної оборони, військові та контртерористичні стратегії тощо.

Концептуальні документи, пов'язані з питаннями національної безпеки, у всьому різноманітті їхніх форм і обсягів можна об'єднати в єдину ієрархію. На кожному рівні процесу розробки національної стратегії між документами існує певний зв'язок: «Логіка ієрархії полягає в тому, що кожен її рівень має керувати нижчим і слугувати тому, що знаходиться над ним» [3, с. 16]. У цьому разі стратегія національної безпеки разом із національною або великою стратегією країни слугуватимуть стратегічним стандартом для всіх підпорядкованих стратегічних документів, які стосуються національної безпеки. «Якщо інші документи не впливають зі стратегії національної безпеки чи великої стратегії кра-

їни, вони є або повинні бути логічно пов'язаними з ними. Національний інтерес, визначений у Національній стратегії безпеки США, допомагає виробити допоміжні функціональні стратегії безпеки. Стратегічні оборонні огляди Австралії та Великої Британії разом із білими книгами підтримують стратегії національної безпеки цих країн, а Національна військова стратегія США (НВС) підтримує стратегію національної оборони США (НОС) і Національну стратегію безпеки (НСБ)» [3, с. 16].

В Україні керівними документами державного управління з питань забезпечення національної безпеки є концепції доктрини та стратегії із зазначених питань, які спрямовані на реалізацію основ зовнішньої та внутрішньої політики держави і затверджуються Верховною Радою України [5, с. 134]. Втім, як зазначає український вчений Г.П. Ситник у своїй монографії «Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України», єдиний системний підхід до визначення сутності, місця та ролі концепцій, доктрин і стратегій національної безпеки в системі нормативно-правових актів у науковій літературі відсутній. Дослідник вважає, що ієрархія «концепція – доктрина – стратегія» є домінуючою послідовністю під час їх розробки в теорії та практиці забезпечення національної безпеки [5, с. 134].

Як зазначає Г.П. Ситник, завданням керівних документів із питань забезпечення національної безпеки є «деталізація концептуального рівня політики, на якому визначаються системи національних цінностей, національних інтересів, національних цілей, пріоритетних напрямів, загроз (небезпек, викликів) національним інтересам, головна мета (місія), сукупність цілей і завдань системи забезпечення національної безпеки й надання виконавчому (адміністративному) рівню управління інструменту, за допомогою якого політичні рішення трансформуються у відповідні програми, проекти, плани, бюджети тощо» [5, с. 134]. Автор зауважує, що забезпечення оптимального співвідношення між політикою і стратегією держави є важливим завданням формалізації процесу прийняття управлінських рішень [5, с. 134].

Однією з ключових особливостей, що забезпечує цінність стратегії національної безпеки для осіб, котрі приймають відповідні політичні рішення, є її включення до великої стратегії відповідної країни, яку іноді називають стратегічним баченням. У західному академічному та політичному просторі саме концепт «велика стратегія» (Grand Strategy) або «вища стратегія» (High Strategy) уособлює послідовну й узгоджену теорію національної безпеки та зовнішньої політики. Останніми десятиліттями поняття «велика (вища) стратегія» почали широко використовувати і російські автори, котрі займаються питаннями безпеки та міжнародно-політичними дослідженнями.

В основі концепту великої стратегії лежить ретельне поєднання цілей і засобів. Велика стратегія встановлює пріоритети, пояснює компроміси серед них і відповідним чином розподіляє наявні ресурси. Тобто у теорії велика стратегія впорядковує використання дипломатичної, військової й економічної сили відповідно до необхідності їх застосування в досягненні конкретних національних цілей чи виконанні особливих завдань на міжнародній арені.

Велика стратегія є узагальнюючим поняттям, вона спрямовує всі інші напрями політики, пов'язані з національною безпекою. Національна політика може бути сформована лише після визначення цілей і завдань національної безпеки. Саме велика стратегія визначає такі цілі та завдання. Велика стратегія стає функцією «національного наміру» в межах стратегічного середовища [6]. В ієрархічному плані велика стратегія є найвищим рівнем або типом стратегії [7, с. 416]. Зрештою, стратегія національної безпеки та інші види пов'язаних із безпекою стратегій національного рівня покликані забезпечити реалізацію великої стратегії [8, с. 14].

На думку англо-американських стратегічних теоретиків, у складному та конкуруючому міжнародному середовищі наявність стратегії найвищого рівня не лише створює необхідну основу для прийняття рішень вищим керівництвом, а й слугує дороговказом з усіх ключових питань для щоденної діяльності всієї сфери забезпечення національної безпеки. Для більшості розвинених країн світу велика стратегія є важливим інструментом оцінки національних можливостей і довгострокових наслідків використання всіх інструментів національної потужності для забезпечення національної безпеки.

Поняття «велика стратегія» є похідним від поняття «стратегія». Вчені джерелом походження терміна «стратегія» вважають давньогрецьке слово *στρατηγία* – мистецтво полководця, яке означало «використання всіх елементів національної могутності для досягнення бажаної мети» [9].

Розглядаючи феномен стратегій у міжнародних відносинах і світовій політиці на концептуально-теоретичному рівні, вважаємо необхідним розвести такі поняття, як стратегія і тактика. Так, у VI ст. візантійці розмежували стратегію і тактику за рівнями аналізу. Тактика розглядалася як наука, що дає змогу організовувати військо й упорядковано маневрувати ним, тоді як стратегія – це засіб, за допомогою якого полководець може захистити свою територію і перемогти противника. У цій ієрархічній концепції тактика була пов'язана зі стратегією, але як вторинна за обсягом і масштабами. Пізніше імператор Лев VI у своїй праці «Тактика» повторив різномірний аналіз із виокремленням стратегії і тактики. Проте широко запроваджені ці два різні терміни на Заході були у 1700-х рр., коли «Тактика» Лева VI була перекладена французькою і німецькою мовами [10, с. 4–5].

Російський дослідник В.І. Гантман, даючи характеристику зовнішньополітичній тактиці, відзначає, що остання «покликана забезпечити вирішення повсякденних, конкретних задач зовнішньої політики. Вона піддається впливу <...> кон'юнктурних змін у міжнародному середовищі» [11, с. 24]. Інший російський вчений А.І. Кондратов зауважує, що тактика у її застосуванні до міжнародної політичної реальності полягає у виборі та застосуванні «конкретних прийомів, способів, методів і технологій зовнішньополітичної діяльності» [12, с. 211].

Таким чином, тактика проявляється на достатньо коротких відрізках часу, визнає для себе локальні завдання в межах поточного міжнародно-політичного безпекового становища. Стратегія реалізується на тривалих відрізках часу, орієнтована на адекватне розуміння і використання довготермінових тенденцій.

Слід зауважити, що поняття «велика стратегія» прийшло в політичну науку з військової сфери. В англійській мові словосполучення «велика стратегія» вперше з'явилося у воєнному виданні 1834 р., анонімний американський автор не вважав за потрібне дати йому визначення [13, с. 8]. Майже за двісті років свого існування поняття не стільки еволюціонувало, скільки змінювалося. З цієї причини для кращого розуміння зовнішньополітичного та безпекового виміру феномену стратегії варто більш детально розглянути основні історичні етапи концептуалізації поняття «велика стратегія».

Британський політолог Лукас Мілевський поділяє дослідження еволюції феномену великої стратегії на дві частини. Перша з них стосується періоду виникнення самого терміна і його англо-американського розвитку до часів «холодної війни». Зародження ідеї великої стратегії пов'язане з Наполеонівськими війнами, головним теоретиком яких був пруський офіцер Карл фон Клаузевіц. У науковій літературі, присвяченій питанням безпеки, більшість визначень великої стратегії навіяні традиційним розумінням концепту К. Клаузевіцем. Не використовуючи термін «велика стратегія», К. Клаузевіц фактично визначив її сферу дії як найвищий рівень прийняття політичних рішень. Його визначення стратегії

наводиться у протиставленні її тактиці: «Тактика є вченням про використання збройних сил у бою, тоді як стратегія – вчення про використання боїв у цілях війни» [14, с. 33].

Таким чином, велика стратегія була покликана слугувати політичним цілям, факторам, які надавали сенсу збройній боротьбі. З погляду Клаузевіца, «війна є актом сили, що здійснюється з метою доведення ворога до такого стану, в якому він був би вимушений виконати волю нападника... Таким чином, справжньою метою війни є знесення ворога» [15, с. 13]. К. Клаузевіц безапеляційно покладає відповідальність за воєнні рішення на національних лідерів: «Єдиним джерелом війни є політика. Війна – це продовження політики іншими засобами» [15, с. 252].

Вирішальна характеристика великої стратегії на першому етапі зародження концепту пов'язана з громадянською війною в США. Це було визнання того, що великий географічний простір вимагає виходу за межі театру бойових дій на новий стратегічний рівень.

Наступним етапом концептуальної траєкторії поняття «велика стратегія» Лукас Мілевський визначає період появи і становлення Британської школи стратегічної думки, основні ідеї якої були запозичені з добре розробленої тоді теорії військово-морської стратегії, після чого вдосконалені їх досвідом і досягненнями, отриманими в період Першої світової війни. Одним із основоположників цієї школи став американський військово-морський теоретик та історик контр-адмірал Альфред Тайер Мехен. На його думку, на рівні великої стратегії країнам із відповідними передумовами (географічними, кліматичними, соціально-політичними) морську владу (головним чином, військово-морські сили) слід розглядати як ключ до процвітання. А. Мехен вважав, що військово-морські сили покликані захищати і розширювати комерційну діяльність, щоб скористатися глобальними економічними можливостями. У свою чергу, комерційну діяльність він розглядав як географічно позиційовану життєву силу держав [16, с. 25–26].

Для британського воєнного історика Джуліана Корбетта військово-морська могутність відкривала важливі шляхи забезпечення перемоги у великих війнах. Військово-морські сили, зазвичай, є тими ресурсами, яких не вистачає континентальним державам. Саме ці ресурси дають можливість довести до загострення чи звести нанівець війну як на суші, так і на морі. Синергія суші та моря, на думку Корбетта, надавала Великій Британії більш широкий стратегічний кругозір та урізноманітнювала ресурсну базу у війнах проти континентальних держав. Море дає змогу Великій Британії (і за певних умов США) використовувати периферію для впливу на хід війни на суші для досягнення економічно ефективного миру [17].

Важливість ідей Корбетта полягає у виокремленні дихотомії «великої стратегії» («major strategy») і «малої стратегії» («minor strategy»), а також теоретичному обґрунтуванні твердження, що саме стратегія задіює всі наявні у держави ресурси (військові, економічні, політичні й дипломатичні) для досягнення перемоги у воєнному конфлікті [17].

Висока ціна Великої Британії за мир 1919 р. гостро поставила питання виживання нації у тотальній війні. Британський воєнний історик і теоретик генерал-майор Джон Фуллер розглядав його як питання збереження цивілізації. На його думку, зважаючи на такі високі ставки, велика стратегія більше не може обмежуватися лише військовою сферою і вважатися явищем тільки воєнного часу. Дж. Фуллер, вслід за Корбеттом, також переглянув поняття стратегії. Він виділив «велику стратегію» («grand strategy»), «головну стратегію» («major strategy») і «другорядну стратегію» («minor strategy»). Велика стратегія, на його думку, дає змогу скоротити тривалість війни та витрати на її ведення шляхом ефективного управління і розпорядження національними збройними силами, торгівельно-промисловими ресурсами та підтримкою моралі цивільного населення не лише в період війни, але і в мирний час [18].

Ще один британський воєнний історик Безіл Ліддел Гарт, хоча і меншою мірою переймався долею цивілізації, втім, як і Дж. Фуллер, відстоював ідею обмеження війни за допомогою великої стратегії. Наголос він робив на стримуванні, яке, на його думку, давало можливість уникнути чергового воєнного конфлікту після закінчення війни. Б.Л. Гарт вважав, що для збереження економічних і військових основ країни у разі провалу стратегії стримування всі сили потрібно спрямувати на застосування «непрямого підходу» – ухилення від застосування переваг ворога з одночасним атакуванням його вразливих сторін [19].

Таким чином, Британська школа стратегічної думки поєднувала географічні й економічні питання в одній ретельно вираженій стратегії з метою обмеження масштабу й обсягу сучасної війни. Велика стратегія була покликана зберегти країну в період, коли ескалація воєнного конфлікту могла загрожувати її існуванню.

У Сполучених Штатах Америки концепт великої стратегії також розвивався у відповідь на досвід світових воєн. Втім, через різне географічне й економічне положення американська і британська стратегічні школи мали свої відмінності. Наприклад, політичний стратегічний теоретик Едвард Мід Ерл висунув ідею, що «найвищий тип стратегії, який інколи називають великою стратегією, є тим, що об'єднує політику й озброєння нації. За її використання звернення до війни виявляється непотрібним або здійснюється з максимальними шансами на перемогу» [13, с. 69]. В основі поняття найвищого типу стратегії, в розумінні Едварда Мід Ерла, було концептуальне змішування мирної та воєнної фаз конфлікту, які, хоч і вимагають використання різних засобів, у підсумку слугують одній меті – безпеці. Це означало, що американська безпека вимагає цілісного підходу до політики та здатності маневрування на найвищих рівнях влади.

Хоча ідеї Мід Ерла були глибокими і сильними, вони не витримали натиску ядерної революції. Лукас Мілевські стверджує, що ядерна стратегія і теорія обмеженої війни («limited war theory») протягом першої половини «холодної війни» досягли статусу гегемона в американській управлінській і дипломатичній сферах. Ядерна стратегія поглинула велику стратегію. Це відбулося з причини цілісності організаційного переходу від військово-повітряної до ядерної сили, а також безпосередності та масштабів загрози, яку несе в собі зброя такої летальності.

Томас Шеллінг, Бернард Броді та Роберт Осгуд – американські стратегічні аналітики, котрі виступили авторами-розробниками та популяризаторами воєнно-політичної доктрини «стратегічної стабільності» – розуміли, що, незважаючи на взаємно гарантоване знищення, яке передбачає застосування ядерної зброї, іншим можливим варіантом залишалася обмежена війна. Остання, на противагу тотальній війні, давала воюючим сторонам змогу не залучати всі наявні у їхньому розпорядженні ресурси, спрямовуючи їх на інші цілі. Завдання полягало у тому, щоб у прагненні утримання воєн обмеженими розробити такі схеми, що б гармонійно поєднували стримування і стриманість (coercion and restraint). У процесі пошуку таких схем велика стратегія як концепція практично зникла з політичного і стратегічного дискурсу. Утвердження імперативу обмеженої війни звело нанівець інтелектуальну дискусію щодо урізноманітнення інструментарію, яким повинна керуватися американська зовнішня політика. Ситуація зберігалася до війни у В'єтнамі, що означувала початок другої половини «холодної війни». Відтоді і дотепер велика стратегія знову привернула до себе прискіпливу увагу дослідників. Стратегічна думка вийшла на новий етап свого розвитку – перспективи, які відкривала велика стратегія, призвели до переосмислення й уточнення теоретиками її головних ідей і положень.

Серед учених, котрі активізували вивчення феномену великої стратегії і тим самим заклали підвалини його сучасного розуміння, є представники як західноєвропейської, так

і американської шкіл стратегічної думки: Баррі Позен, Едвард Люттвак, Пол Кеннеді, Джон Льюїс Геддіс та ін. Спираючись на результати їхніх досліджень, більшість сучасних вчених розглядають велику стратегію як найвищий рівень зовнішньої та безпекової політики, що становить комплексне бачення критичних інтересів держави і способів їх ефективного просування. Іншими словами, велика стратегія стосується ролі держави та її становища в світі [20, с. 13]. Відповідно, з'ясування й аналіз великої стратегії провідних політичних акторів є не лише важливим для розуміння поточного і передбачення майбутнього стану світового порядку, а й для адекватного реагування на зміни і виклики міжнародного середовища.

Таким чином, у статті розглянуто найбільш поширені сучасні типи керівних стратегічних документів у сфері національної безпеки та зовнішньої політики, а також основні підходи до їх ієрархічного підпорядкування.

Також проведено дослідження основних етапів розвитку, трансформації та концептуалізації поняття «велика стратегія» від його зародження у сфері ведення війни до сучасного розуміння як найвищого рівня зовнішньої та безпекової політики у вигляді комплексного бачення критичних інтересів держави і способів їх ефективного просування.

Перспективи подальшого дослідження можуть стосуватися вивчення особливостей вироблення національних стратегій вищого рівня в провідних країнах світу та можливості участі в процесі їх розробки недержавних політичних акторів.

Список використаної літератури

1. Richard B. Doyle. The U.S. National Security Strategy: Policy, Process, Problems. *Public Administration Review*. 2007. № 67. Vol. 4. P. 624–629.
2. John K. Bartolotto. The Origin of the Developmental Process of the National Security Strategy / U.S. Army War College Strategy Research Project, Carlisle, PA, May 3, 2004. URL: www.marshallcenter.org/site-graphic/lang-en/page-coll-ep-1/xdocs/coll/ep-syllabus-03-05/module-09.htm.
3. Stolberg, Alan G. How Nation-States Craft National Security Strategy Documents / Carlisle, PA : Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2012, 169 p.
4. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/-/dictionary/english>.
5. Ситник Г.П. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навчальний посібник. Ч. 3: Державна політика та основи стратегічного планування забезпечення національної безпеки. Київ : НАДУ, 2010. 208 с.
6. Julian Lindley-French. Who Does National Security Public Administration Committee Contents. Writ-ten Evidence Submitted to the House of Commons, September 2010. URL: www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/-cmselect/cmpubadm/435/435we13.htm.
7. Edwin Meade Earle. Makers of Modern Strategy. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1943. P. VIII. URL: https://www.researchgate.net/profile/Michael_Geyer/publication/291843313_German_Strategy_in_the_Age_of_Machine_Warfare_19141945/links/5a7a6a930f7e9b41dbd61f42/German-Strategy-in-the-Age-of-Machine-Warfare-1914-1945.pdf.
8. Clark A. Murdock. Improving the Practice of National Security Strategy: A New Approach for the Post-Cold War World. Washington, DC : Center for Strategic and International Studies, 2004. 196 p.
9. Стратегія. *Енциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона* : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). Санкт-Петербург, 1890–1907.
10. Heuser Beatrice. The evolution of strategy: Thinking War from Antiquity to the Present. Cambridge University Press, New York, 2010. 505 p.

11. Косоруков А.А. Соотношение детерминант глобального и национально-государственного уровней в формировании внешнеполитической стратегии: зарубежный опыт и российская специфика : дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.04. Москва, 2011. 200 с.
12. Кондратов А.И. Концептуальная модель внешнеполитической деятельности государства в теории международных отношений : дисс. ... док. полит. наук : 23.00.04. Москва, 2012. 337 с.
13. Lukas Milevski. The Evolution of Grand Strategic Thought. New York : Oxford University Press, 2016. 175 p.
14. Карл фон Клаузевиц. О войне, II. 1. Москва : Госвоениздат, 1934. URL: <http://militera.lib.ru/science/clausewitz/index.html>.
15. Clausewitz, Carl von. On War / trans. Peter Paret and Michael Howard. Oxford : Oxford University Press, 1983. 732 p.
16. Alfred Thayer Mahan. The Influence of Sea Power Upon History 1660–1783 (1890, reprint Boston, MA : Little, Brown and Company, 1970. 656 p. URL: <https://archive.org/details/seanpowerinf00maha/page/n25>.
17. Corbett, Julian S. Some Principles of Maritime Strategy. London : Longmans, Green and Co, 1918. 288p. URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uva.x000961021;view=1up;seq=298>.
18. Fuller J.F.C. The Reformation of War. London : Hutchison and Co. 1923. URL: https://archive.org/stream/reformationofwar00fulluoft/reformationofwar00full-uoft_djvu.txt.
19. Лиддел Гарт Б. Стратегия непрямых действий. Москва : ИЛ, 1957. 532 с.
20. Layne C. The Peace of Illusions: American Grand Strategy from 1940s to the Present. Ithaca, NY and London : Cornell University Press, 2006. 304 p.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE NATIONAL SECURITY STRATEGY RELATED CONCEPTS

Polina Minenkova

*National Institute for Strategic Studies
Pyrogova str., 7a, 01030, Kyiv, Ukraine*

The article deals with the most common contemporary types of strategic documents in the field of national security and foreign policy. The main approaches to their hierarchical subordination were described. The analysis of the main stages of development and transformation of the concept of “grand strategy” was conducted.

Key words: strategy, grand strategy, strategic documents, national security, national interests, foreign policy.